

Expats helpen elkaar

Analyse van participatie websites van expats

Projectteam e-participatie

*Departement Bestuurs- en Organiseringswetenschap, Universiteit
Utrecht*

Gemeente Den Haag

 Enschede.nl

Universiteit Twente
de ondernemende universiteit

Universiteit Utrecht

UNIVERSITEIT VAN TILBURG

TU Delft

Colofon

Datum : 13-01-2009
Versie : Definitief
Verandering :
Project referentie: B-Dossier/D1.6.1
Novay referentie : Novay09/MM/18431/NR
URL :
Toegangsrechten :
Status :
Redacteur :
Bedrijf : Universiteit van Utrecht
Auteur(s) : S.G. Grimmelikhuijsen MSc, G.D.A. Werner, Dr. A.J. Meijer, Drs. G.J. Brandsma

Synopsis:

Deze rapportage is het resultaat van het eerste onderdeel van het onderzoek van de USBO (Universiteit Utrecht) naar e-participatie van expats. In dit deelonderzoek is het aanbod van e-participatie initiatieven in kaart gebracht.

In totaal zijn 139 websites geanalyseerd en beoordeeld op diverse criteria. E-participatie van expats is grofweg in te delen in drie categorieën: Sociale online communities, informatieportalen met fora en real life communities met de 'e' als uithangbord. Er bestaat een groot volume en grote diversiteit aan e-participatie initiatieven van expats.

Gezien dit huidige aanbod is dan ook aan te bevelen om niet zonder meer een nieuw e-participatie project op te starten zonder wortels in een bestaande community: Het gebruik maken van bestaande initiatieven ligt meer voor de hand. Voor (overheids)dienstverleners kunnen bestaande informatieportalen met (grote) fora zeer bruikbaar zijn voor het verkrijgen van inzicht in de individuele vragen van expats over dienstverlening, maar ook om feedback te krijgen op hun dienstverlening in het algemeen en deze zodoende te verbeteren.

Voorwoord

Het B-dossier project is een meerjarig onderzoekstraject dat zich ten doel stelt nieuwe generatie e-diensten te ontwikkelen ter ondersteuning van burger en bedrijf. Centraal staat hierbij de gedachte van *integrale vraagsturing*. Met integraal wordt bedoeld op een one-stop-shop waarbij burger en bedrijf via een centraal punt zowel publieke als private diensten en informatie kunnen afnemen. Het begrip vraagsturing refereert aan het principe dat de burger en het bedrijf de regie voeren over de dienstverlening en informatieverstrekking. Dit laatste vereist personalisatie van diensten en informatie, maar ook mogelijkheden om zelf toegang tot persoonlijke informatie te bepalen.

B-dossier fase 3 zal een werkend prototype opleveren van een nieuwe generatie e-diensten. De nieuwe generatie e-diensten wordt gekenmerkt door innovaties op gebied van personalisatie, participatie en integratie. Het prototype richt zich op de ondersteuning van expats: mensen die zich voor korte of langere tijd in Nederland vestigen om te werken en/of te studeren. De expats vormen een interessante doelgroep vanwege de hoge verwachte e-readiness. Ze zijn hoog opgeleid en hebben goede banen waarin ze veelal met automatisering te maken hebben.

Centraal in het B-dossier staat de empowerment van de burger en het bedrijf. Hierbij staat het project ook voor om de kracht van ‘peers’ te benutten. Deze ‘peers’ zijn immers vaak zelf expert geworden, doordat zij bepaalde wegen hebben gevonden in het complexe woud van regelgeving en diensten. Dergelijke community’s van burgers rond dienstverlening kunnen van grote toegevoegde waarde zijn.

Om die reden is dit jaar voor het eerst e-participatie als onderdeel toegevoegd aan het project, waarvan – los van functionaliteit in het prototype – voorliggend document een van de resultaten is.

Inhoudsopgave

1	Situatieschets en vraagstelling	7
1.1	Achtergrond en vraagstelling	7
1.2	Definities	7
2	Methode	10
2.1	Methode en aanpak	10
2.2	Beoordelingscriteria	12
3	Resultaten	14
4	Conclusies en aanbevelingen	19
4.1	Typen van e-participatie	19
4.2	Aanbevelingen	22
	Referenties	24
	Appendix	25

1 Situatieschets en vraagstelling

1.1 Achtergrond en vraagstelling

De Utrechtse School voor Bestuurs- en Organiseringswetenschap (USBO) neemt deel aan de derde fase van het project B-Dossier. Dit is een project van een consortium van overheden (gemeente Enschede, gemeente Den Haag, SVB, ICTU) en kennisinstituten (Telematica Instituut, TUD, UT, UvT, UU). Binnen dit project neemt de USBO het onderzoek naar e-participatie voor zijn rekening. Het eerste product in het kader van dit project is deze rapportage, waarin een breed aanbod van bestaande participatie websites voor expats in kaart is gebracht.

Centraal in het B-dossier staat de empowerment van de burger en het bedrijf. Hierbij staat het project ook voor om de kracht van 'peers' te benutten. Deze 'peers' zijn immers vaak zelf expert geworden, doordat zij bepaalde wegen hebben gevonden in het complexe woud van regelgeving en diensten. Dergelijke community's van burgers rond dienstverlening kunnen van grote toegevoegde waarde zijn.¹

In het kader van het B-dossier kijkt de USBO naar e-participatie voor en door expats in Nederland. Om meer zicht te krijgen op de bestaande e-participatie van de expat-community in Nederland is een aanbodsanalyse uitgevoerd. Dit is de eerste stap in dit project: op deze manier hopen we een beeld te krijgen van de mogelijkheden die op dit moment al aanwezig zijn voor expats.

De vraagstelling van deze aanbodsanalyse is: *Wat is het aanbod van e-participatie voor expats in Nederland?*

De informatie die deze analyse oplevert wordt gebruikt in het vervolg van het project waarin een diepteanalyse van het aanbod centraal staat. Deze diepteanalyse zal ingaan op de inhoud en kwaliteit van de bestaande participatie websites. Dit draagt bij aan een beter inzicht in de bestaande praktijken van expats op participatie websites. Aan de hand van het bestaande aanbod kan worden bekeken wat en op welke manier het B-dossier hier iets aan toe kan voegen. Dit zal worden besproken in paragraaf 4.2 (Aanbevelingen).

Deze rapportage vormt een tussenproduct van het e-participatie project van de USBO en is als volgt opgebouwd. Allereerst zullen de relevante termen in dit onderzoek gedefinieerd worden. Vervolgens wordt de onderzoeksmethode toegelicht: welke aanpak is gehanteerd en naar welke elementen van e-participatie is gekeken? Vervolgens worden de resultaten weergegeven naar chronologie van de beoordelingscriteria. Tot slot worden het gevonden aanbod in een typologie ingedeeld en worden er aanbevelingen worden gedaan om bij gebruik te maken van het bestaande aanbod.

1.2 Definities

De volgende werkdefinitie voor een expat is gehanteerd:

¹ B-dossier–Fase 3. Realisatie van een nieuwe generatie e-diensten. Projectplan op hoofdlijnen. Versie 0.4.

‘Een expat is een hoogopgeleide persoon, niet afkomstig uit Nederland, die voor korte tot middellange tijd (tot hooguit tien jaar) in Nederland woont en werkt’.

Deze definitie richt zich nadrukkelijk op alle hoogopgeleide buitenlandse werknemers in Nederland, niet slechts op die voor internationale bedrijven en organisaties werken. Juist de zelfstandig naar Nederland gekomen expat, die als zelfstandige hier werkt of op een nationaal contract hier is gaan werken, heeft waarschijnlijk minder ondersteuning vanuit de werkgever en mogelijk daardoor een grotere behoefte aan e-participatie.

De literatuur over burgerparticipatie is uitgebreid en aan het concept ‘participatie’ worden vele verschillende invullingen gegeven. Meijer, Burger & Ebbers (2009) maken een onderscheid tussen politieke participatie, beleidsparticipatie en sociale participatie:

- Politieke participatie gaat over het beïnvloeden van politieke besluitvorming door te stemmen, demonstreren, publiciteit te genereren, etc. (Arnstein, 1969; Smith, 1983). Deze vorm van participatie blijft in dit onderzoek buiten beeld.
- Beleidsparticipatie betreft de betrokkenheid van burgers bij het implementeren van beleid (Desai, 1989; Edwards, 2003). Burgers kunnen zowel bij de dienstverlening als bij regulering worden betrokken. Deze vorm van participatie bestuderen we hier ook niet.
- Sociale participatie gaat over de samenhang tussen groepen burgers en de steun die burgers aan elkaar geven (Axelrod, 1956; Putnam, 2000). Burgers kunnen elkaar bijvoorbeeld helpen om een huis te vinden. Ook deze vorm van participatie bestuderen we hier wel.

Wat verstaan wij in dit onderzoek onder e-participatie?

‘E-participatie is een relatie waarbij burgers onderling elkaar door middel van het Internet van informatie uitwisselen die van belang kan zijn in contacten met dienstverleners.’

Deze definitie bestaat uit vier elementen:

- 1) *Burgers*: In dit geval gaat het om een toegespitste groep, namelijk expats.
- 2) *Onderling*: Het gaat hier om een (horizontale) relatie van burgers onderling, dus niet een directe burger-dienstverlener relatie.
- 3) *Informatie uitwisselen die van belang is in contacten met dienstverleners*: Er wordt onderling informatie uitgewisseld die op de één of andere manier van belang kan zijn in contacten met dienstverleners (overheden, banken, scholen, woningcorporaties). Dit wordt breed opgevat. Temeer er op dit moment nog geen duidelijk beeld bestaat van e-participatie initiatieven voor expats is het van belang om een breed scala aan website mee te nemen in het onderzoek.
- 4) *Op Internet*: In ieder geval een deel van de informatie uitwisseling vindt plaats op het Internet; een deel van de interactie kan dus ook plaatsvinden buiten het web. Omdat niet alle interactie op het Internet hoeft plaats te vinden, worden *real life* expat participatie

clubs niet bij voorbaat uitgesloten, hetgeen de aanbodanalyse meer divers maakt en zodoende een completer beeld geeft van de realiteit.

Deze brede definitie past bij het doel van deze aanbodanalyse, namelijk het in kaart brengen van zoveel mogelijk bestaande initiatieven. Zo ontstaat een compleet beeld van wat er is aan e-participatie initiatieven, zonder dat deze volledig ontwikkeld en uitgekristalliseerd zijn. Daarnaast kunnen dienstverleners – juist in deze niet-geïnstitutionaliseerde relaties van burgers onderling – eerlijke feedback verwachten op haar dienstverlening. Door het hanteren van een brede definitie verwachten wij juist de interessantste e-participatie initiatieven te vinden.

2 Methode

2.1 Methode en aanpak

De aanbodanalyse is uitgevoerd in de periode *tussen* 13 oktober 2008 en 10 november 2008. De aanpak van deze aanbodanalyse volgt vier stappen, namelijk: zoekacties via Google (1), sneeuwbalmethode via de linkspagina van de gevonden websites (2), zoekacties op bestaande internationale netwerksites (3) en het bevestigen en aanvullen van de gevonden websites door (sleutel)informanten (4). In de onderstaande tabel zijn de bovenstaande vier stappen nader uitgewerkt.

Websites zijn meegenomen in de analyse indien ze (1) (primair) gericht zijn op expats; (2) specifiek op Nederland zijn gericht of anders tenminste een specifiek op Nederland gerichte component hebben; (3) nog actueel zijn d.w.z. recentelijk gebruikt danwel aangepast en (4) indien ze op enige wijze een mogelijkheid hadden tot e-participatie. Bij dit laatste criterium moet worden opgemerkt dat voor deze eerste aanbodanalyse een mogelijkheid tot e-participatie zeer ruim is opgevat en bijvoorbeeld ook de mogelijkheid tot het insturen van een contactformulier e.d. omvat.

TABEL 1: OVERZICHT METHODE EN AANPAK

Methode	Aanpak
1. Zoekacties via Google op relevante termen.	De nadruk lag hierbij op Engelstalige, Franstalige, Duitstalige en Spaanstalige websites. Gebruikte zoektermen: Expatriate, ook i.c.m. Netherlands. Auswanderer, ook i.c.m. Niederlande Emigrante, expatriado, ook i.c.m. Holanda Frans: Expatriate i.c.m. Pays-Bas / Hollande en taal ingesteld op 'Frans'.
2. Sneeuwbalmethode	Op de in stap 1 gevonden websites staat meestal een 'links' pagina naar andere e-participatie initiatieven. Deze zijn aangeklikt en indien relevant beoordeeld.
3. Zoeken op bestaande netwerksites	Er is gezocht op dezelfde termen als in stap 1, maar dan op internationale sociale netwerksites: Facebook Yahoo!groups Meetup.com
4. Informanten	Tijdens het zoekproces is de lijst met gevonden websites voorgelegd aan enkele informanten om te achterhalen of de belangrijkste websites in de analyse waren opgenomen. Sleutelinformant: Carol Wooley (ACCESS) Informanten: zeven respondenten.

Na de zoekacties zijn websites geselecteerd op basis van relevantie: het moest gaan om een e-participatie website voor buitenlandse expats in Nederland of die naar Nederland wilden komen. Hoewel de lijst met gevonden websites waarschijnlijk niet uitputtend is voor alle e-participatie initiatieven op het web, is de analyse wel zeer uitgebreid en zijn alle 'grote' websites meegenomen, dat wil zeggen degenen die het meest gebruikt worden. Na verloop van tijd werd een verzadigingsniveau bereikt, waardoor er geen nieuwe websites met e-participatie initiatieven werden gevonden. Er waren geen nieuwe vondsten via Google, via de sneeuwbalmethode kwamen we uit op dezelfde, reeds geanalyseerde websites en de informanten bevestigden of hadden nog maar weinig toevoegingen aan de bestaande lijst met websites. De focus op Engelstalige, Franstalige, Duitstalige en Spaanstalige websites betekent dat websites in andere talen ondervertegenwoordigd zijn (bijv. Italiaans, Pools, Russisch, Japans, Chinees). Deze ondervertegenwoordiging blijft beperkt gezien het feit dat de eerdergenoemde nationaliteiten met corresponderende talen binnen de expat-community in Nederland de grootste zijn volgens cijfers van het CBS (CBS, 2008; OECD, 2005).

2.2 Beoordelingscriteria

In deze aanbodanalyse is de inhoud van elke toepassing globaal bekeken en beoordeeld op relevantie voor dit onderzoek. Er is daarbij niet in detail gekeken naar de inhoud van elke site en toepassing. In een later stadium, voor de diepteanalyse, zal een aantal representatieve toepassingen uitgekozen worden voor nadere analyse in detail.

Elke potentieel relevante toepassing is beoordeeld op de onderstaande indicatoren. Deze indicatoren zijn beoordeeld door te kijken naar een aantal kenmerken van de toepassing. Er is naar de naam van de website/organisatie gekeken. Verder is gekeken naar de doelstelling en/of *mission statement*. Indien dat afwezig is, is vaak een sectie ‘Who are we?’ of ‘About us’ aanwezig en bekeken. Dergelijke elementen op een website geven meestal veel informatie over geografisch niveau, samenstelling, functie, real life situatie en organisatie. Deze en de overige beoordelingscriteria komen deels voort uit eerder onderzoek (Meijer, Burger & Ebbers, 2009) en worden hieronder nader toegelicht:

- *Geografisch niveau*: Richt de site zich op expats in geheel Nederland of eerder op een bepaalde regio of plaats?
- *Temporeel*: Op expats in welke fase richt de toepassing zich? Onderscheiden zijn sites die zich richten op expats voordat ze naar Nederland vertrekken, sites die zich richten op expats terwijl ze in Nederland verblijven en sites die zich op beide groepen richten.
- *Samenstelling*: Op wat voor (sub)populatie van expats richt de site zich? Onderscheiden zijn sites die zich op expats in het algemeen richten en sites die zich op een specifieke nationaliteit of taal richten.
- *Functie*: Hier maken we onderscheid tussen een sociale en zakelijke functie. Sociaal wil zeggen dat de participatie zich vooral richt op sociale contacten tussen en voor expats. Een zakelijke functie houdt in dat de informatie-uitwisseling zich richt op het verkrijgen van informatie of zakelijk aspecten van het wonen in Nederland, zoals huisvesting, onderwijs, werk, juridische zaken et cetera.
- *Organisatie*: Deze indicator kijkt naar wie de site uitbaat. Onderscheiden zijn hier bedrijven, burgers, non-profit organisaties en overheden.
- *Taal*: In welke taal is site gesteld?
- *Rol moderatoren*: Is er een rol voor moderatoren, en zo ja hoe actief zijn deze moderatoren?
- *Platform*: Voor deze indicator is gekeken of gebruik is gemaakt van een reeds bestaande technologie (zoals facebook) of dat een geheel nieuwe site is opgericht.
- *Type website*: Voor deze indicator is gekeken naar wat voor opzet de site heeft. Is er een website? Welke mogelijkheden voor interactie worden onderscheiden, b.v. fora, blogs, chatfuncties, agenda's met events?
- *Indicatie van gebruik*: Hoeveel wordt de site of toepassing daadwerkelijk gebruikt? Onderscheiden zijn weinig, middel, veel en onbekend. Deze categorie was niet altijd te beoordelen, omdat de desbetreffende website hierover vaak geen informatie gaf. Omdat de ‘indicatie van gebruik’ relatief is afhankelijk van het type website (Facebook, Yahoo!group, forum, weblog, etc.) zijn criteria niet gelijk voor alle websites, maar gelijk voor dezelfde soort website. Voor nadere details omtrent de invulling van dit criterium wordt verwezen naar de Excel-sheet met de ruwe data over alle onderzochte websites.

- *Real life situatie*: Deze indicator duidt aan hoe de online situatie zich verhoudt tot de situatie in het echte leven. Hebben de online participanten ook contact in *real life*? Of bestaat de community alleen online.

3 Resultaten

De uiteindelijke aanbodanalyse heeft 139 participatie voor expats opgeleverd. Benadrukt moet worden dat het hier om een globale analyse gaat en dat niet alle gevonden toepassingen uiteindelijk even relevant of veel gebruikt hoeven te zijn.

Zoals vermeldt in de Methode (hoofdstuk 2) denken wij met deze aanbodanalyse de bulk van de toepassingen voor expats in Nederland gevonden te hebben, en in ieder geval alle grote belangrijke sites in de analyse opgenomen te hebben. Dit laat onverlet dat de analyse niet volledig uitputtend zal kunnen zijn en een deel van het aanbod, zeker wat betreft de talen die niet in de analyse zijn meegenomen, niet in de analyse is meegenomen.

Geografisch niveau

Een kleine zestig sites (56) functioneren op nationaal niveau (ruim 40%). Een voorbeeld hiervan is ‘Foreigners in Holland’², een sociale netwerk website voor mensen geïnteresseerd in de culturele en sociale aspecten van het leven in Nederland. In 18 gevallen (13%) gaat het om internationale websites, in deze gevallen betreft het meestal een website die gericht is op meerdere gastlanden, waarop dan in veel gevallen een sectie aanwezig is voor elk specifiek gastland, in dit geval Nederland. Een voorbeeld hiervan is de website van de internationale website ‘Allo’ expat’³. Dit is een forum waarop nieuwkomers naar Nederland berichten kunnen plaatsen. Eveneens een kleine 60 (57, ruim 40%) van de geanalyseerde sites is lokaal georiënteerd. Hierbinnen wordt vooral Amsterdam (21) en Den Haag (22) vaak aangetroffen, maar ook andere steden in de Randstad redelijk vaak (bijvoorbeeld Utrecht, 13 en Rotterdam, 16). Met negen regionale sites, is het regionale niveau het minst vertegenwoordigd onder de sites voor expats.

Temporeel

Het overgrote meerendeel van de website lijkt zich te richten op de expat tijdens zijn verblijf hier. In 92 gevallen (66%) was dit de primaire focus. Een goed voorbeeld is expatgezelligheidsvereniging Cosmo Polite, tevens een voorbeeld van een lokaal georiënteerde toepassing⁴. In een derde (32) van de gevallen gaat het om sociale netwerksites via Yahoo!Groups, Facebook en Meetup.com, die eigenlijk per definitie gericht zijn op expats die hier al zijn. Een kleine veertig (37 sites, 27 %) websites richten zich zowel op de expat vóór zijn vertrek naar Nederland als op de expat die al in Nederland is. Websites die zich alleen of voornamelijk richten op expats voor hun vertrek werden maar zelden (9 maal, 6%) aangetroffen, een voorbeeld daarvan is ‘Expats Interviews’⁵ vooral erop gericht om expats een idee te geven van het land waar ze eventueel naartoe zullen verhuizen.

Samenstelling

² <http://www.foreignersinholland.net/>

³ http://www.alloexpat.com/moving_to_netherlands_forum/

⁴ <http://www.cosmo-polite.com/home>

⁵ <http://www.expatsinterviews.com/>

78 (56%) Van de geanalyseerde websites richten zich niet specifiek op één nationaliteit of etnische groep maar hebben als doelgroep expats in het algemeen, een bekend voorbeeld is ‘Expatica’⁶. Deze website heeft een groot en veel gebruikt forum, met daarnaast een website met nieuwsberichten. Van de websites die gericht zijn op één nationaliteit, of culturele/taalgroep, zijn vooral Spaanstaligen (14), Amerikanen (11), Duitstaligen (9) Fransen (5), Britten (4) goed vertegenwoordigd. Websites gericht op Ieren, Australiërs en Canadezen werden drie maal aangetroffen.

Opgemerkt moet echter worden dat de meeste websites die zich niet specifiek op één nationaliteit of groep richten niettemin in het Engels zijn en over het algemeen een Angelsaksisch karakter hebben. Een andere factor om rekening mee te houden is dat onze analyse zich beperkt heeft tot websites in de talen die wij kunnen begrijpen (Nederlands, Engels, Duits, Frans, Spaans). Dit zorgt voor een bias ten gunste van deze talen. Er zijn twee elementen die ervoor zorgen dat deze vertekening in de praktijk beperkt blijft. Ten eerste is de Engelse taal dominant in de internationale communicatie waardoor een groot deel van websites voor expats in Nederland Engelstalig zijn. Ten tweede wordt er door Duitstalige, Franstalige en Spaanstalige mee te nemen in het onderzoek rekening gehouden met andere dominante nationaliteiten en talen van expats in Nederland (CBS, 2008; OECD, 2005).

Functie

72 websites (52%) van de geanalyseerde websites hebben alleen een sociale functie, waaronder veel *women’s clubs* zoals de ‘American Women’s Club of Amsterdam’⁷. 27% van de gevonden websites hebben alleen een zakelijke functie, dat wil zeggen dat ze alleen gebruikt worden voor de uitwisseling van zakelijke, harde informatie, bijvoorbeeld over belastingen, vergunningen en woonruimte. De resterende websites (21 %) vertonen een mix van sociale en zakelijke informatie en onderwerpen. De balans wisselt hierbij per website. Sommige sites zijn primair gericht op het vormen van sociale contacten, maar bevatten bijvoorbeeld oproepen voor woonruimte; andere zijn primair gericht op informatieverstrekking maar worden ook gebruikt voor het leggen van sociale contacten.

Organisatie

Het merendeel van de site is ontstaan vanuit privé-iniatieven, opgezet door individuele burgers (70 toepassingen). Een voorbeeld hiervan zijn Facebook-groepen als ‘Expats in the Netherlands’⁸. Daarnaast wordt een groot aantal (50) digitale voorzieningen voor expats uitgebaat door non-profit organisaties⁸. Het betreft in deze categorie vooral belangen- en sociale verenigingen voor expats. Zestien websites worden verzorgd door bedrijven, een voorbeeld hiervan is ‘Outpost The Hague’⁹ van Shell voor medewerkers van Shell aldaar. Waar het e-participatie door en voor expats betreft zijn overheden opvallend afwezig: slechts één voorbeeld werd aangetroffen en dan nog was de e-participatie component zeer beperkt. Het betreft hier het Nederlandeweb¹⁰, verzorgd door de Nederlandse ambassade in Berlijn en een aantal private instellingen.

⁶ forum.expatica.com/forums.html

⁷ <http://www.awca.nl/amsterdam/>

⁸ www.facebook.com

⁹ <http://www.outpostthehague.com/>

¹⁰ http://bln.niederlandeweb.de/de/content/Berlin/Home/start_html

Taal

De meest voorkomende taal is zonder twijfel het Engels, 104 van de onderzochte sites oftewel 75% zijn in deze taal. Een kleiner aantal sites is in het Spaans (14), Frans (5) en Duits (9) of andere talen (2). Voorbeelden van niet-Engelstalige websites zijn 'Spaniards.es'¹¹ en 'Auswanderer Forum'¹². Een zevental sites (5%) is meertalig. Zoals hierboven al aangegeven bij 'Samenstelling' is een mogelijke vertekening opgetreden als gevolg dat er vier talen zijn geselecteerd en dat talen zoals Chinees of Japans buiten beschouwing zijn gelaten.

Rol moderatoren

De waarde van deze indicator lijkt beperkt. Zoals aangegeven is e-participatie opgevat als informatie-uitwisseling van burgers onderling, waarbij tenminste een deel van de communicatie plaatsvindt op het Internet. Slechts een deel van de e-participatie vindt plaats op fora, waarbij er niet altijd daadwerkelijk gemodereerd werd: bij 22 (16 %) van de websites werd wel gemodereerd. Bij zes websites waren wel moderatoren op het forum aangewezen, maar waren er geen aanwijzing dat zij een actieve rol hadden (dat wil zeggen weinig berichten of een reglement). Bij de rest van de sites, het overgrote merendeel dus, was moderatie niet aan de orde of kon niet vastgesteld worden hoeveel er gemodereerd werd. Dit kan te maken hebben met ofwel het feit dat in veel gevallen geen digitale functionaliteit, zoals een forum, aanwezig is om te modereren, ofwel met het feit dat op een deel van de fora niet te achterhalen is of er moderatoren zijn en zo ja, hoeveel dat er zijn en hoe actief ze zijn.

Platform

86 sites (62%) maken gebruik van een nieuw, zelf opgezet platform of website. De andere sites maken gebruik van bestaande technologie en platforms. Vooral populair zijn Yahoo-groups en Facebook voor sociale netwerken (9 respectievelijk 10 maal), blogspot voor weblogs (10 maal).

Type website

Iets meer dan de helft (78) van de onderzochte toepassingen bevat een website met daarop een wisselende hoeveelheid informatie. Een forum komt op 46 van de onderzochte sites terug (33%). Voorbeelden van toepassingen die zowel een website als een forum hebben zijn 'Just Landed'¹³, 'Expatica'¹⁴ en 'Allo Expat'¹⁵. Het belang van de website-component voor de toepassing varieert zeer. In veel gevallen betreft het een uitgebreide site met veel informatie over allerlei aspecten van het leven in Nederland - zoals wonen, onderwijs en werk - waar dan soms een forum bij hoort. In dergelijke gevallen ligt het primaat sterk bij het website-deel. In andere gevallen ligt het primaat sterk bij een forum(achtige) toepassing en is een kleine website als toelichting bij het forum. De categorieën website en forum overlappen elkaar dus voor een groot deel, de

¹¹ <http://www.spaniards.es/>

¹² <http://www.auswandern-webforum.de/>

¹³ <http://www.justlanded.com/english/Netherlands>

¹⁴ forum.expatica.com/forums.html

¹⁵ http://www.alloexpat.com/moving_to_netherlands_forum/

meeste toepassingen hebben het beiden, waarbij het relatieve belang van de twee vormen van interactie met de doelgroep verschilt per toepassing. Andere vormen die aangetroffen werden:

- Sociale netwerken (32 keer, 23 %): hieronder verstaan we websites zoals *Facebook* en *Yahoo!Groups*.
- Weblogs (19 keer, 14 %): Website waarop voor expats relevante berichten worden geplaatst. Een goed voorbeeld van een expatblog is bijvoorbeeld ‘*Dutched Pinay on expationism*’¹⁶, op de website schrijft een Canadese vrouw over (haar belevenissen in) Nederland.
- Message boards (6 keer, 4%): verwant aan forum, waarbij de communicatie eenzijdiger is omdat er enkel berichten geplaatst kunnen worden. Het doel is meer de informatie of boodschap op zich en niet de interactie die op fora wel wordt aangetroffen. Een voorbeeld is te vinden op de website van de ‘*International Women's Club South Limburg*’.
- Wiki's (2 keer, 1 %): Website waarop mensen zelf informatie kunnen toevoegen. Een van de weinig voorbeeld is de Franse wiki ‘*Wiki des Hollandaises*’.

Het is bij het analyseren van deze categorie belangrijk voor ogen te houden dat elk van de mogelijke vormen van interactie (globaal gezien: website, forum, blog en sociaal netwerk) ook in combinatie kan voorkomen.

Indicatie van Gebruik

Deze indicator is moeilijk eenduidig vast te stellen. Ten eerste is voor veel types sites de mate van gebruik niet in te schatten. Bij fora zegt zowel het aantal leden als het aantal posts iets, maar niet alles, want daarmee is niet bepaald hoeveel de posts daadwerkelijk gelezen worden. Bij blogs is iets af te lezen uit het aantal entries dat de blogger post, en uit het aantal comments daarop, maar ook hier geldt dat het daadwerkelijk gebruik uiteraard niet één op één hieruit af te leiden is. Het is immers niet direct te bepalen is hoeveel de entries daadwerkelijk gelezen worden. Bij sociale netwerken geldt een vergelijkbaar probleem. Het aantal leden is een indicatie van het gebruik, maar geen doorslaggevende omdat daar meestal niet rechtstreeks de mate van activiteit van die leden uit af te leiden is. Bij slechts een beperkt aantal websites is het aantal pageviews te zien en is daarmee een betrouwbare indicatie van het daadwerkelijke gebruik te geven. Bij de rest van de sites zijn bovenstaande factoren (leden, posts, entries, comments) meegenomen om een grove inschatting van het gebruik te maken. Deze inschatting moet gezien worden relatief ten opzichte van andere toepassingen die hetzelfde format gebruiken, dus blogs relatief ten opzichte van blogs en fora ten opzichte van fora.

Van 65 toepassingen (47%) waren zodanig weinig gegevens beschikbaar dat het gebruik niet in te schatten was. De overige toepassingen zijn ingedeeld in drie categorieën (veel, middel en weinig). Hiervan werd ongeveer 21 veel gebruikt (16%) en 32 middelmatig (23%). Een negentiental toepassingen (14%) werden weinig tot niet gebruikt. Het is waarschijnlijk verstandig, vanuit het oogpunt van representativiteit, om de toepassingen te selecteren voor nadere diepteanalyse vooral uit de categorie te halen die veel gebruikt wordt. Echter, ook in de categorie die onbekend is kunnen zeer wel veel gebruikte toepassingen zitten.

¹⁶ <http://www.breigh.com/wordpress/>

Real-life situatie

In ieder geval veertig toepassingen lijken alleen online te bestaan, dat wil zeggen dat de deelnemers elkaar niet in *real life* zien of spreken. Waarschijnlijk ligt dit aantal hoger, want bij een aantal sociale netwerken is lastig te zeggen of men elkaar ook in real life spreekt, en voor de zekerheid zijn die niet ingedeeld bij de groep die alleen online actief is. Een voorbeeld van een site waarop de participanten elkaar niet in real life zien zijn fora, zoals het Franstalige forum '*Le Forum Des Hollandais*'¹⁷. Een categorie waar expats elkaar duidelijk ook 'in het echt' zien, zijn de websites van (sociale) verenigingen voor expats, zoals het al eerder genoemde Cosmo Polite. Dit zijn er 47 (34%). Zoals gezegd zijn een lastige tussenvorm communities die primair online zijn maar mogelijk ook real life contacten hebben. Deze tussencategorie lijkt vooral te vinden onder facebook en yahoo groepen. Een derde duidelijke categorie zijn de vooral op informatie-uitwisseling gericht portals, vaak met daaraan gekoppeld een forum of andere interactieve toepassing. Hier is over het algemeen geen real life contact tussen deelnemers te verwachten.

¹⁷ <http://www.leforum.nl/phpBB/index.php>

4 Conclusies en aanbevelingen

Op basis van de gevonden data komt er een classificatie van drie participatie websites naar voren die zijn in te delen langs twee beoordelingscriteria uit de analyse ('real life situatie' en 'functie'). Ook zullen we wijzen op een aantal interessante voorbeelden van e-participatie die lastiger zijn in te delen. Vervolgens worden aanbevelingen gedaan op basis van de analyse en resultaten.

4.1 Typen van e-participatie

Op basis van de empirie bleken e-participatie websites te typeren door gebruik te maken van twee van de onderzochte indicatoren: Real-life situatie (voornamelijk real life/voornamelijk online) en functie (sociaal/zakelijk). De twee categorieën die voor elk van deze twee indicatoren te onderscheiden zijn uitgezet in een assenstelsel (Figuur 1). Het onderscheid tussen sociaal en zakelijk in de kolom 'real life' is daarbij in theorie wel te maken, maar kon empirisch met behulp van dit type aanbodanalyse niet gevonden worden. Immers, de interactie vindt in deze categorie vooral in 'real life' plaats en slechts beperkt online. Dit maakt het onmogelijk om vast te stellen in hoeverre real life communities primair gericht op gezelligheid wellicht ook zakelijke contacten (zoals over het vinden van woonruimte) leggen. Het lijkt in ieder geval zeer aannemelijk dat dit veel gebeurt en dat het onderscheid sociaal/zakelijk in deze groep in de praktijk nauwelijks te maken is.

TABEL 2: ASSENSTELSEL FUNCTIE EN REAL LIFE SITUATIE.

Real life situatie:	Voornamelijk online	Voornamelijk real life
Functie:		
Voornamelijk sociaal	Online communities	Real life communities
Voornamelijk zakelijk	Informatieportalen	

Op basis van dit assenstelsel zijn er drie vormen van e-participatie van expats te onderscheiden: Algemene informatieportalen, sociale verenigingen met een online component, en online communities. In tabel 3 staan de karakteristieken van deze drie vormen van e-participatie samengevat. Vervolgens worden de typologie nader toegelicht.

TABEL 3: KARAKTERISTIEKEN TYPOLOGIE PARTICIPATIE WEBSITES

	<i>Informatieportalen</i>	<i>Real life communities</i>	<i>Online communities</i>
Geografisch niveau	Nationaal	Lokaal	Combinatie
Temporeel	Voor en tijdens	Tijdens	Tijdens
Functie	Voornamelijk zakelijk	Sociaal en zakelijk door elkaar	Sociaal, beetje zakelijk (bijv. huisvesting)
Organisatie	Bedrijven, non-profit organisaties	Non-profit organisaties	Burgers
Type website	Informatievoorziening met fora	Gewone websites als uithangbord	Sociale netwerksites (Meetup, Facebook-, Yahoo-groepen)
Real life situatie	Alleen online	Voornamelijk real life	Vooral online, maar ook combinaties mogelijk
Aantal	29 (21%)	47 (34%)	53 (38%) ¹⁸

Informatieportalen met fora

De eerste categorie, algemene informatieportalen, kenmerkt zich in de meeste gevallen door een website met daarop veel ‘zakelijke informatie’ over het leven in Nederland. Deze informatie is meestal verdeeld in een aantal onderwerpen (een typische indeling is bijvoorbeeld wonen, werken, cultuur, scholing, etc.). Over elk van deze onderwerpen leveren de makers van de website een bepaalde, vaak uitgebreide hoeveelheid informatie. Het gaat hier om websites van zowel particulieren, non-profit instellingen en soms ook bedrijven. In veel gevallen is aan dergelijke informatieportalen een forum gekoppeld waar expats elkaar meer vragen over de behandelde onderwerpen kunnen stellen of waar oproepen gedaan kunnen worden. Soms is de indeling van het portal terug te vinden in de indeling van het forum. In veel gevallen bevat het portal daarnaast ook een uitgebreide pagina met links e.d. naar ander informatiebronnen, portals en organisatie. Een van de belangrijkste fora met een nieuwswebsite is *Expatica*.¹⁹ Deze Engelstalige website heeft een zeer uitgebreid en veel gebruikt forum. Een Franstalige variant is *Le Forum de Hollandaises*²⁰ met eenzelfde opzet als *Expatica*: een website met veel informatie en daaraan vast een drukbezocht forum.

¹⁸ Totaal komt niet op 100%, want enkele websites vallen buiten deze indeling.

¹⁹ <http://forum.expatica.com/Netherlands-f207.html>

²⁰ <http://leforum.nl/lejoomla>

De interactie op dit type toepassing is meestal een combinatie van informatie relevant die zowel vóór vertrek als tijdens verblijf relevant is. Enerzijds kunnen expats op dit type toepassingen veel informatie vinden over zaken die relevant zijn voor vertrek. Het gaat hier om informatie zoals hoe is het geregeld met verblijfsvergunningen, werk en huisvesting. Echter, ook dingen die pas ter plaatse aan de orde komen vinden vaak een plaats in dit type toepassing (bijvoorbeeld verzekeringen en telefoonabonnementen). Op fora wordt het onderscheid ‘voor’ en ‘tijdens’ niet duidelijk gemaakt door deelnemers. Sociale contacten lijken in mindere mate te verlopen via dit type toepassing. Er is minder sprake van een ‘community’, men is primair geïnteresseerd in de informatie en in beantwoording van een specifieke vraag.

Real life participatie met ‘e’ als uithangbord

De tweede categorie is primair gericht zijn op real life communities, maar ook een online component hebben. Het betreft hier vooral sociale (gezelligheids)verenigingen, maar bijvoorbeeld ook verenigingen gericht op het verbeteren van zakelijke contacten van expats. Het belang van de online component van dergelijke verenigingen varieert: in veel gevallen omvat deze niet veel meer dan een introductie en contactgegevens, meestal is ook een aankondiging van aankomende activiteiten aanwezig. In sommige gevallen is er ook een mogelijk tot online, interactieve participatie bijvoorbeeld in de vorm van een forum of prikbord. Dergelijke interactiviteit blijft over het algemeen echter redelijk beperkt. Het spreekt vanzelf dat dit type online toepassing bijna uitsluitend een rol speelt tijdens het verblijf van de expat in Nederland en niet vooraf. In feite is hier dus sprake van participatie met een zeer beperkte ‘e’.

Een voorbeeld van dergelijke communities die veelvuldig in dit onderzoek terugkwamen, zijn de vrouwenclubs. Er bestaat voor de meeste steden van een redelijk grote omvang in ieder geval één women’s club (bijvoorbeeld Amsterdam, Den Haag, Eindhoven Breda, Zuid-Limburg en Rotterdam), al dan niet gericht op een specifieke nationaliteit (vaak Brits of Amerikaans). Dit is typisch een vorm van participatie in het echte leven, en waarin de ‘e’ slechts een uithangbord vormt voor de club.

Sociale online communities

De derde categorie die te onderscheiden lijkt is de groep van toepassingen die primair te omschrijven is als een online community. Ook hier is het belangrijkste aspect vaak het sociale, maar minder gericht op persoonlijk contact zoals bij de voorgaande groep. Het gaat hier vaak om allerlei ‘zachte’ aspecten van het leven in Nederland, zoals de mentaliteit van de Nederlanders, en Nederlandse gewoontes en culturele eigenaardigheden. Hoewel fora vaak deze zachte aspecten met de meer zakelijk aspecten combineert (wonen, scholing etc.), gaat het bij deze categorie participatie vaak om het sociale contact zelf. Men wil of online mensen leren kennen, en deze mensen soms ook in het echte leven ontmoeten. Blogs zijn over het algemeen in deze categorie in te delen, maar ook veel yahoo en facebook-groepen zijn primair online, sociale community’s zonder veel real life contact. Ook deze groep toepassingen wordt vooral gebruikt tijdens het verblijf in Nederland, maar het is goed voor te stellen dat ze ook hun waarde hebben om een beeld te krijgen van het gastland al voor vertrek daarheen. Echter, deze categorie is niet altijd scherp te onderscheiden van de tweede: wanneer is iets een ‘real life community’ en wanneer een ‘online community’. Een voorbeeld van het grijze gebied tussen deze twee communities zijn de expat groepen op meetup.com in Amsterdam, Eindhoven en ’s-Hertogenbosch. Dit zijn online groepen die het web al hoofdmiddel

hebben om zich te organiseren (in tegenstelling tot categorie twee), maar dit middel gebruiken met als voornaamste doel elkaar in real life te ontmoeten (in overeenstemming met categorie twee).

Omdat het hier gaat om een brede, verkennende analyse van participatie websites, hebben we niet gekeken naar de precieze praktijken en interacties binnen deze typologie. In vervolgonderzoek van dit project zal hier wel naar gekeken worden.

Alle drie de hoofdcategorieën overziend, lijkt de eerste categorie het meest relevant voor de bredere context van het B-dossier. De manier waarop deze toepassingen worden gebruikt, lijkt het meest op de functies die men op het oog heeft voor het B-dossier, namelijk de informatievoorziening wat betreft huisvesting, scholing en werk. Echter in de twee andere categorieën zijn ook mengvormen te vinden waar relevantie informatie wordt uitgewisseld.

4.2 Aanbevelingen

Wat opvalt is de grote hoeveelheid bestaande initiatieven en de diversiteit van deze initiatieven. Van internationaal tot lokaal niveau, diverse talen ook buiten het Engels, zowel sociaal als zakelijk, zowel vooraf als tijdens het verblijf en van zowel burgers, bedrijven als non-profit organisaties zien we verschillende initiatieven. Dit blijkt ook uit het overzicht in tabel 3. De overheid ontbreekt in dit rijtje en of dit wel zou moeten is de vraag. Het is dan ook af te raden om e-participatie te gaan ontwerpen, zonder aan te sluiten bij bestaande initiatieven. Het risico bestaat dat er veel overlap bestaat gezien het bestaande aanbod en dat een nieuw ontwerp alleen maar leidt tot ‘het zoveelste’ e-participatie initiatief. Gezien het grote, diverse aanbod is het beginnen van een eigen initiatief zonder aansluiting te zoeken bij bestaande *communities* af te raden omdat het een groot afbreukrisico met zich meebrengt. Er zijn veel mogelijkheden voor burgers om zelf of non-profit organisaties om te participeren indien ze dit willen. En burgers lijken eerder informatie te zoeken op forums dan op overheidswebsites (Van Deursen en Van Dijk, 2008).

Hier bestaan echter wel twee risicofactoren, te weten: een informatie *overload* door de hoeveelheid mogelijkheid, waardoor een burger niet zijn of haar weg door kan vinden en daardoor uiteindelijk nergens terecht kan met ‘zakelijke’ dan wel ‘sociale’ vragen. Aan de andere kant is er de vraag of de aangeboden informatie van deelnemers op fora of weblogs van hoge kwaliteit is en of de bron betrouwbaar is. Hier zal in het vervolgonderzoek van dit project naar worden gekeken. Voor dienstverleners is het zaak om niet te zorgen voor nóg een website met e-participatie, maar wel om hier op in te springen door bijvoorbeeld een verwijfsfunctie te hebben in ‘het woud van e-participatie’. Ten tweede lijkt het verstandiger om gebruik te maken van bestaande initiatieven, en dan primair de informatieportalen en secundair de sociale netwerksites. Dit roept echter diverse vragen op: mogen (overheids)dienstverleners systematisch signalen opvangen op fora? Mag de overheid interveniëren op fora met vragen over overheidsbeleid? Of als er verkeerde informatie wordt gegeven?

Aansluiten op bestaande praktijken kan naast enkel doorverwijzen ook door het opzetten van een wiki gezamenlijk met een bestaand informatieportaal, aangezien deze burgers reeds voorziet in zakelijke informatie. Ook kunnen veelvoorkomende vragen worden samengevat en in een lijst met *Frequently Asked Questions (FAQ)* worden geplaatst, waarbij de antwoorden kunnen worden gegeven of geverifieerd door

overheidsorganisaties. Ook kunnen ambtenaren en medewerkers van dienstverlenende organisaties een reactie geven op individuele vragen die worden gesteld op bestaande fora.

Samenvattend doen wij de onderstaande aanbevelingen:

- Sluit met een eventueel een nieuw e-participatie initiatief aan op het bestaande aanbod, bij voorkeur de informatieportalen en eventueel sociale online communities.
- Dit kan gerealiseerd worden door het creëren van een portaal of verwijfsfunctie op de centrale website van het B-dossier.
- Ook kan een gezamenlijke wiki met een bestaande partij worden opgezet.
- Er kan een FAQ opgesteld worden waarop de vragen die vaak voorkomen op een forum worden samengevat en geverifieerd.
- Ten slotte kunnen dienstverleners zelf reageren op individuele vragen die op fora worden gesteld.

Referenties

- Arnstein, S. (1969) 'A ladder of citizen participation', *Journal of the American Institute of Planners*, vol. 34, no. 4, pp. 216 -224.
- Axelrod, M. (1956) 'Urban Structure and Social Participation', *American Sociological Review*, vol. 21, no. 1, pp. 13-18.
- CBS, 2008, Statline database, <http://statline.cbs.nl> , geraadpleegd op 14-10-2008.
- Desai, U. (1989) 'Public Participation in Environmental Policy Implementation: Case of the Surface Mining Control and Reclamation Act', *The American Review of Public Administration*, vol. 19, no. 1, pp. 49-65.
- Van Deursen, A.J.A.M. & Van Dijk, J.A.G.M. (2008) *Digitale vaardigheden van Nederlandse burgers. Een prestatiemeting van operationele, formele, informatie en strategische vaardigheden bij het gebruik van overheidswebsites*. Enschede: Universiteit Twente.
- Edwards, A. (2003) *De gefaciliteerde democratie. Internet, de burger en zijn intermediairen*, Utrecht: Lemma.
- Meijer, A.J., N. Burger & W. Ebbers (2009). Citizens2Citizens. Mapping participatory practices on the Internet, *Electronic Journal for E-Government* (to be published).
- OECD, 2005, Counting immigrants and expatriates in OECD countries: A new perspective.
- Putnam, R.D. (2000) *Bowling alone. The collapse and revival of American community*, New York: Simon & Schuster.
- Smith, L.G. (1983) *Impact assessment and sustainable resource management*. Harlow UK: Longman.

Appendix

LIJST MET ONDERZOCHE WEBSITES

Naam website	URL
~~~expats in the netherlands~~~	www.facebook.com
A letter from the Netherlands	http://letterfromthenetherlands.blogspot.com/
A toech of dutch	http://atouchofdutch.blogspot.com/
AAOF (Autism Association for Overseas Families in the Netherlands)	health.groups.yahoo.com/group/aaofnlforum/
ACCESS	www.access-nl.org
Allo' Expat	http://www.alloexpat.com/moving_to_netherlands_forum/
Alt164 'una familia de espanoles en Holanda'	alt164-alt164.blogspot.com
American Citizens Abroad	www.aca.ch
American Netherlands Club of Rotterdam	www.ancorotterdam.com
American Women's Club of Amsterdam	www.awca.nl/amsterdam
American Women's Club of The Hague	www.awcthehague.org
Amsterdam American Business Club	http://www.aabc.nl/index.html
Amsterdam Irish Expatriates	expatirish.meetup.com/60
Anglo Info Holland South	hollandsouth.angloinfo.com
Archipelbuurt	www.archipelbuurt.nl
Asociación Espanola de Profesionales en Holanda	www.profesionalesholanda.org
Asociación Espanola de Profesionales en Holanda Facebook	www.facebook.com/group.php?gid=7814900765
Association of Americans Resident Overseas	aaro.org
Australian & New Zealand women's club	www.anzwc.nl
Australian Business in Europe, Netherlands Branch	www.abie.nl
Australians Abroad	www.coolabah.com
Auswander-Forum	http://www.auswandern-webforum.de/
Auswandern-heute	http://www.auswandern-heute.de/
Auswandern Aktuell	http://www.carookee.com/forum/Auswanderer-Forum/19
Auswandern Holland	http://www.wohin-auswandern.de/holland
Auswandern in die Niederlande Hollandforum	http://www.razyboard.com/system/user_auswanderer.html
British Expat Magazine	www.britishepat.com/

British Society of Amsterdam	www.britsoc.nl
Buitenlandse Partner	www.buitenlandsepartner.nl
Business Womens Initiative	www.womensbusinessinitiative.net
Canadian Club of the Netherlands	www.canadianclubnetherlands.com
Canadian Expatriates Club of Amsterdam (CECA)	www.facebook.com
Canadutch	http://www.breigh.com/wordpress/
Centro Cultural de Hispanohablantes	www.hispanohablantes.nl
Club Scandinavia	www.clubscandinavia.com
Connect International	connect-int.org
Connecting Women	www.connectingwomen.nl/index.html
Cosmo Polite	http://www.cosmo-polite.com/home
Cowboy boots and wooden clogs	http://cowboybootsandwoodenclogs.blogspot.com/
Democrats Abroad (NL)	www.democratsabroad.nl
Deutsch-Niederländische Handelskammer	http://www.dnhk.org/index.php?lang=de
Deutsch-Niederländischer Businessclub	http://www.cci-aachen-maastricht.com/de/dnl_businessclub_de.htm#selbstverstaendnis
Dutch News	www.dutchnews.nl
Dutched Pinay on Expatriotism	http://misst2000ph.blogspot.com/
DutchExpectations	http://groups.yahoo.com/group/DutchExpectations
Easy Expat	www.easyexpat.com/amsterdam_es.htm
Eindhoven Expats	expat.meetup.com/208
Elynx	www.elynx.nl/
English Speaking Contact Group of Haarlem	englishhaarlem.nl/index.htm
Espanoles en Amsterdam	www.facebook.com/group.php?gid=17373019009
Expat Blog	http://www.expatsblog.com/forum/viewforum.php?id=345
Expat Exchange	www.expatexchange.com/net.cfm?networkid=83
Expat Focus	www.expatfocus.com/expatriate-forums-netherlands
Expat Interviews	http://www.expatinterviews.com/
Expat Lair	forum.expatlair.net
Expat Women	www.expatwomen.com
Expat Women Blog	expatwomen.blogspot.com
Expatica Communications	forum.expatica.com/forums.html
expatnl	http://www.expatnl.com/
Expats in Amsterdam	expat.meetup.com/139
Expats in Amsterdam	www.facebook.com

Expats in The Hague	www.facebook.com
Expats in the Netherlands	www.facebook.com
Federation of American Women's Clubs Overseas	www.fawco.org
Foreigners in Holland	www.foreignersinholland.net
French Women's Club Amsterdam	www.amsterdam-accueil.org
Gone Dutch	groups.yahoo.com/group/gonedutch
Grenzpendler	http://www.grenzpendler.nrw.de/
Haarlem Shuffle	www.haarlemshuffle.com
Hash House Harriers	www.harrier.nl
Holeanda	www.holeanda.com/foro
IMAGES photography club The Netherlands	www.imagesphotoclub.com/
In search of Dutchland	http://www.rinamae.com/
Información sobre Seguridad Social en Holanda	www.noticias.nl/socialnl
Inside Twente	www.twenteinside.com
International Cultural Exchange Group	www.icenl.org
International Women's Club Eindhoven	www.iwce.nl
International Women's Club South Limburg	www.iwc-sl.nl
International Women's Contact Amsterdam	www.iwcamsterdam.nl
International Women's Contact The Hague	www.iwcthehague.nl
International Women's Contact Utrecht	www.iwcu.nl
International Women's Club Breda	www.iwcbreda.nl
Invading Holland	http://www.invader-stu.com/holland/?p=255
Irish Club the netherlands	www.irishclub.nl
Jo Parfitt's blog	expatrollercoaster.wordpress.com
Just Landed	http://www.justlanded.com/english/Netherlands
Le Forum des Hollandais	leforum.nl/lejoomla
Le Lion Blue	www.lelionblue.nl
Legal Aliens - Yahoo groep	http://uk.groups.yahoo.com/group/legal_alien/
Legal Aliens	www.legalaliens.eu en Yahoo groups
Leiden Expats	groups.yahoo.com/group/Leidenexpats
Living in Dutchland	http://sdemul.blogspot.com/
Me in Amsterdam	blog.re/me-in-amsterdam/
Me Myself and the Dutch	http://www.memyselfandthedutch.com/
Meet in Amsterdam	www.meetin.org/city/MEETinAMSTERDAM

Meet in Eindhoven	www.meetin.org/city/MEETinEINDHOVEN/Index.cfm
Mexicanos en Holanda	groups.yahoo.com/group/mexicanos_en_holanda
My Haarlem	www.myhaarlem.com
Niederlandeweb	http://bln.niederlandeweb.de/de/content/Berlin/Home/start_html
NL Planet	http://www.nlplanet.com/
Outpost Amsterdam (Shell)	countrysite.globaloutpostservices.com/amsterdam/
Outpost Assen (Shell)	www.globaloutpostservices.com/default.asp?path=q3vrdbxbqa
Outpost The Hague (Shell)	www.outpostthehague.com/
Overijssel Expats	http://uk.groups.yahoo.com/group/OverijsselExpats
Oyeme	www.oyeme.com
PADDYISH	http://groups.yahoo.com/group/PADDYISH/
Parenting in Holland	www.parentinginholland.com
Petroleum Wives Club of the Hague	www.pwc-thehague.com
Pickwick Women's club of Rotterdam	www.welcome.to/pickwick
Pinkie Larue	http://www.pinkielarue.com/
PLAN-noticias forum	www.noticias.nl
Polen Forum	www.polenforum.nl
Psicologo	www.psicologo.nl
Republicans Abroad (NL)	www.republicansabroad.nl
Rotterdam People	groups.yahoo.com/group/ROTTERDAM_PEOPLE/
s-Hertogenbosch International Women's Club	members.lycos.nl/hiwc
Singapore Netherlands Association	www.sna-org.nl
South African Club	www.southafricanclub.nl
South African Women's Club	www.sawenl.com
Spaniards.es	www.spaniards.es
Spaniards.es NL pagina	www.spaniards.es/wiki/emigrar-dentro-la-uni-n-europea/emigrar-holanda
Stichting Internationaal Onderwijs	http://www.sio.nl/
The British Women's Club of The Hague	www.bwclubthehague.demon.nl/
The Delftians	delftians.blogspot.com/
The Den Bosch Language & Cultural Exchange Meetup!	dutch.meetup.com/195
The Hague Online	www.thehagueonline.com
The Undutchables	http://www.theundutchables.com/
Vitis Amsterdamensis Wine Club	vawc.squarespace.com/home2
Wiki des Hollandaises	www.leforum.nl/lewiki/index.php/Accueil

Xpat Media	www.xpat.nl
Xpatriate Magazine (NL)	www.facebook.com/group.php?gid=6254008638
Young Expats - Girls	http://groups.yahoo.com/group/youngexpats-girls/
Young Expats - Utrecht	http://groups.yahoo.com/group/youngexpats-utrecht/
Young Expats in the Netherlands	groups.yahoo.com/group/youngexpats
Young Expats in the Netherlands (facebook groep)	www.facebook.com
Young expats Rotterdam	www.facebook.com
Your Rotterdam	http://www.yourrotterdam.com/

Websites geraadpleegd tussen 13 oktober 2008 en 10 november 2008.